

ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ**Вівчаренко О.А.**

(доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри трудового екологічного та аграрного права, заступник директора Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника)

Анотація. В статті висвітлені проблемні питання правової охорони навколишнього середовища та правової охорони земель. Обґрунтовуються інтереси всього суспільства, що складаються з інтересів соціальних груп і окремих громадян, в підтриманні якості навколишнього середовища, в тому числі земель, для забезпечення життя, здоров'я людини і майбутніх поколінь.

Ключові слова: права охорона, навколишнє середовище, земля, земельні ресурси.

Vivcharenko O.A. Issues of environmental protection of Ukraine

Actuality. Legal protection of the environment increasingly has to play the role of social guarantees in ensuring environmental well-being of mankind in the present and future. But the very concept of environmental protection, is comparatively new, and its content self-explanatory.

The purpose of the article. The article aims to highlight the legal issues of environmental protection and legal protection of land as part of the respective institute.

Description of the underlying problem. Security in land resources is an integral part ecological security on a particular natural resource. Land protection is closely connected with the need to comply with environmental requirements. Human behavior must be reconciled with ecological requirements and laws of reasonableness, fairness and honesty. If such behavior destroys the ecological balance, it is following with environmental disasters. Accordingly, if the legal human behavior violates the requirements of land protection, the consequence is the degradation of land resources, managerial dysfunction.

Conclusions. Violation of the subjective right to a healthy environment means both infringement on the objective right and established society order. Consequently, the security jurisdiction in the sphere of land relations means the possible options of legal requirements, legal practice and legal behavior in the sphere of land relations, focused on providing of the environment, which is suitable for normal human existence, including the conservation, improvement and restoration of useful properties of land, soil as a necessary component of the environment.

Keywords: legal protection, environment, land, land resources.

Постановка проблеми. Інститут правової охорони навколишнього середовища

України існує як основа, тобто необхідна група однорідних (охоронних) норм земельного, екологічного, адміністративного та кримінального права. Його сила та значущість підкріплюється політичними, соціально-екологічними, правовими, науково-технічними, виховними та іншими заходами, що постійно розширюються, торкаються багатьох сторін життя суспільства, адже покликані захистити природу Землі від несприятливих антропогенних змін.

Правова охорона навколишнього середовища дедалі більше має відігравати роль соціальної гарантії у справі забезпечення екологічного благополуччя людства в теперішній час та в майбутньому. Але саме поняття охорони навколишнього середовища, є порівняно новим, а його зміст потребує пояснень.

Починаючи приблизно з минулого століття коли люди почали усвідомлювати необхідність спеціальної турботи про підтримку сприятливих природних умов, зміст проблеми обмежувався завданням збереження визначних пам'яток природи – цінних видів тварин і рослин та окремих ландшафтів. У цей час виникло поняття охорони природи у специфічно близькому значенні. Пізніше до цього додається поняття охорони природних ресурсів, тобто джерел природної сировини, що експлуатуються в інтересах розвитку економіки.

Поява поняття «охорона навколишнього середовища» пов'язана з тим, що в ньому повніше відображається першочергове та головне завдання – зберегти Землю населенню та, за можливістю, покращити її як для теперішнього, так й для майбутніх поколінь людей. У сучасному вживанні поняття «охорона навколишнього середовища» звичайно охоплює й охорону природи (у вузькому значенні), й охорону природних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Охорона навколишнього середовища є глобальною проблемою. Вона охоплює весь світ, торкається інтересів усіх держав та народів. Це обумовлює єдність природи, об'єктивністю її законів, загальнолюдським характером науково-технічної революції, що обумовлює посилення впливу людей на природу та зацікавленістю всього людства в тому, щоб жити у сприятливих природних умовах.

Однією із складових інституту охорони навколишнього середовища є інститут охорони земель [3, с. 127]. Але сутність та соціальне значення охорони навколишнього середовища і охорони земель неоднакові, бо знаходяться у різних соціально-економічних організаціях та системах.

При цьому слід зазначити, що проблема охорони земель є насамперед загальнонаціональною проблемою, вирішувати яку Українська держава повинна власними зусиллями. Це обумовлене насамперед розглядом землі як територіально-просторового базису та одного з важливих елементів суверенітету держави [10, с. 267].

Доречно зазначити, що аналогічним чином виникають питання і в Російській Федерації. Там законодавець щодо землі вказує на дві основні її функції – здатність землі слугувати як природний засіб виробництва у сільському господарстві; друга здатність виступати як територіальний (просторовий) базис здійснення господарської та іншої діяльності на теренах Росії, проте головним значенням землі є її екологічне значення як природного об'єкта [4, с. 214].

У той самий час правова охорона земель тісно пов'язана з необхідністю дотримання екологічних вимог, адже людина не може змінити чи відмінити об'єктивні закони природи, але вона повинна пізнавати їх та правильно застосовувати в інтересах розвитку суспільства. Для цього необхідно зрозуміти зміст екологічних вимог, що випливають з об'єктивних законів природи та диктують певні варіанти поведінки щодо навколишнього середовища в тих чи інших випадках чи історичних умовах, а потім реалізувати ці вимоги в управлінні поведінкою окремих людей, їх колективів. Поведінка людини має бути узгоджена з екологічними вимогами та законами розумності, справедливості та добросовісності. Якщо така поведінка руйнує екологічний баланс, то настає час екологічних катастроф. Відповідно, якщо правова поведінка людини порушує вимоги охорони земель, то наслідком є погіршення стану земельних ресурсів, управлінські дисфункції.

Безпека у сфері земельних ресурсів є складовою частиною екологічної безпеки щодо окремого природного ресурсу. Слід зазначити, що питання екологічної безпеки на даний час достатньо визначене та розроблене у юридичній літературі. Зокрема, слід згадати праці В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк та Н. Р. Кобецької, які детально дослідили поняття екологічної безпеки, враховуючи загальнотеоретичні положення екологічного права України та перспективи його розвитку [1; 2; 11]. Проте, потребує свого дослідження правове розслідування стану безпеки щодо окремих природних ресурсів.

Важливо зазначити, що право як найбільш ефективний регулятор суспільних відносин може забезпечити бажану поведінку людей, тісно взаємодіючи з іншими засобами управління суспільними справами. Звичайно, у правових нормах інституту правової охорони не можуть з повною мірою відтворюватися екологічні вимоги. Тут мають трансформуватися вимоги, вказівки, виконання яких необхідне та практично можливе в даних історичних умовах, та таким чином, забезпечує їх реалізацію. Отже, за допомогою права підтримується історично виправдане поєднання екологічних та соціальних вимог, що дозволяє людям добиватися максимально можливого успіху в охороні навколишнього середовища в кожний історичний період.

Право у притаманних йому формах та за допомогою соціальних методів виражає та запроваджує в життя екологічні (природоохоронні) вимоги та рішення, що вироблені у межах всіх інших аспектів охорони навколишнього середовища. Будучи інтегрованими та трансформованими у правові норми, установи та інститути, ці вимоги набувають самостійного, імперативного характеру навіть щодо тих сторін практики, якими вони були

породжені. Вони стають авторитетним мобілізуючим фактором у суспільстві та передбачають поведінку осіб не лише у даний момент, а й у майбутньому. Таким чином права охорона навколишнього середовища, земельних ресурсів виконує не технократичну службову роль щодо інших аспектів цієї проблеми, а має бути, на нашу думку, закономірною засадою, місією природоохоронної діяльності.

У чинному законодавстві України [6; 7; 9], зокрема у ст. 16 Конституції України [12], визначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави. З урахуванням даного конституційного положення формується державна політика у сфері охорони земель в Україні. Принципи державної політики у сфері охорони земель, що закріплені у Законі України «Про охорону земель» [8], на думку В. І. Федоровича, можна вважати принципами окремих інститутів земельного права, що підкреслює їх специфіку.

Так, у ст. 3 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [5] визначені основні принципи здійснення державного контролю за використанням та охороною земель. На додаток до цього слід звернути увагу на те, що в даному законі зазначаються наступні основні принципи державної політики у сфері охорони земель:

- забезпечення охорони земель як основного національного багатства Українського народу;
- пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні землі як просторового базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва;
- відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства України про охорону земель;
- нормування і планомірне обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси;
- поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності в галузі охорони земель;
- публічність у вирішенні питань охорони земель, використанні коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів на охорону земель.

Висновки. Отже, в основу чинного земельного законодавства України щодо охорони земель покладене положення ст. 3 Конституції України, згідно з якою права і свободи та їх гарантії, в даному випадку це право на сприятливе навколишнє природне середовище та екологічну безпеку, визначають зміст, спрямованість і відповідальність діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави. Такі напрямки потребують комплексного і позитивного забезпечення охорони земель актами міжнародного та національного законодавства. Звичайно, основний тягар охоронного спрямування повинен належати земельному законодавству. Але у тих випадках, коли це підпадає під предмет регулювання іншими галузями законодавства, потрібен і його цілеспрямований охоронний вплив.

Охоронні права суб'єктів земельних відносин тісно пов'язані із правом на життя на охорону здоров'я, що має надвелике значення для людини, забезпечення сприятливого для неї навколишнього середовища. Право на сприятливе навколишнє середовище належить до числа загальнолюдських цінностей, природних прав людини, забезпечення якого опосередковане участю людини в правовій охороні навколишнього середовища України.

Порушення суб'єктивного права громадян на сприятливе навколишнє середовище означає водночас і посягання на право об'єктивне, на встановлений у суспільстві екологічний правопорядок. Отже, охоронна юрисдикція у галузі земельних відносин – це можливі варіанти правових приписів, правової практики та правової поведінки суб'єктів у сфері земельних відносин, спрямовані на забезпечення придатного для нормального існування людини навколишнього середовища, в тому числі збереження, покращення та відновлення корисних властивостей землі, ґрунту як необхідної складової цього середовища.

Список використаних джерел

1. Андрейцев В. Право громадян на екологічну безпеку: проблеми конституційного забезпечення / В. Андрейцев // Право України. – 2001. – №4. – С. 8-11
2. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки України: навч. та наук.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев. – К.: Знання-прес, 2002. – 312 с.
3. Бусуйок Д. В. Обмеження прав на землю за законодавством України: монографія / Д. В. Бусуйок. – К.: Юридична думка, 2006. – 144 с.
4. Екологічне право України: підруч. / за ред. В. К. Попова і А. П. Гетьмана. – Х.: Право, 2001. – 480 с.
5. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель від 19 червня 2003 р. № 963–IV (із змінами) // Урядовий кур'єр. – 2003. – №134. – 23 лип.
6. Закон України «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2003 р. № 964 –IV (зі змінами) // Голос України. – 2003. – №134. – 22 лип.
7. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264–XII //ВВР України. – 1991. – №41. – Ст. 546
8. Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 р. № 962 –IV (зі змінами) // Голос України. – 2003. – №139. – 29 лип.
9. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. №2768 – III (зі змінами) // Голос України. – 2001. – № 217. – 20 лист.
10. Земельне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вузів / В. І. Семчик, П. Ф. Кулинич, М. В. Шульга. – К.: Ін Юре, 2008. – 600с.
11. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики : монографія / Н. Р. Кобецька. – Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2016. – 271 с.
12. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змінами та доповненнями) // ВВР України. – №30. – Ст.141.

УДК 349.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ У РІЗНИХ СФЕРАХ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Гергелюк Н.Т.

(кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового екологічного та аграрного права, заступник директора Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника)

***Анотація.** Проаналізовано історію становлення інституту адміністративної відповідальності за порушення екологічного законодавства. Досліджено розвиток основних принципів формування екологічної політики держави у сфері поводження з відходами. Висвітлено основні тенденції удосконалення законодавчої бази та приведення її у відповідність з вимогами міжнародної спільноти.*

***Ключові слова:** екологічна безпека; екологічна політика; екологічна політика ЄС; адміністративна відповідальність; поводження з відходами;*

***Аннотация.** Проанализирована история становления института административной ответственности за нарушение экологического законодательства. Исследовано развитие основных принципов формирования экологической политики государства в сфере обращения с отходами. Освещены основные тенденции усовершенствования законодательной базы и приведения ее в соответствие с требованиями международного сообщества.*

***Ключевые слова:** экологическая безопасность; экологическая политика; экологическая политика ЕС; административная ответственность; обращение с отходами.*

Analysis of the establishment history of administrative liability institute for violation of environmental laws was performed. Investigation of the basic principles development of state environmental policy formation in the field of waste management was carried out. The key trends in the legal framework improvement and bringing it into conformity with the requirements of the international community were highlighted.

***Key words:** environmental safety; environmental policy; EU environmental policy; administrative liability; waste management*